

St med nr. 34.

(1937)

Om lagring av korn og mel i Nord-Norge.

Landbruksdepartementets innstilling av 7 mai 1937, som er bifalt ved kongelig resolusjon av samme dag.

(Foredratt av statsråd Hans Ystgaard.)

I innstillingen om St. med. nr. 20 1936: Tilråding frå landbruksnemndi um korn- og mjøllager (Innst. S. nr. 110 1936) anførte nevnden bl. a.: «I nemndi er reist spursmålet um kornlagringi i Nord-Noreg med, i samanheng med ei handelsmylne i denne landsluten, eller i tilfelle betre utnytting av bygdemylnone. Nemndi vil gjerne at administrasjonen skal greida dette spursmålet ut i neste fyrelegg.» Stortinget gav sin tilslutning hertil. Kfr. St. forh. 1936, side 1106—1109. Departementet har anmodet Statens Kornforretning om å utrede det her omhandlede spørsmål. Med skrivelse av 5 april 1937 har man mottatt følgende utredning og forslag fra Kornforretningens administrerende direktør:

«I Innst. St. nr. 110 1936 «Tilråding frå Landbruksnemndi um korn- og mjøllager» her nemndi bedt om at administrasjonen skal greie ut spursmålet om kornlagring i Nord-Norge — i sammenheng med en handelsmølle i denne landsdel eller i tilfelle bedre utnyttelse av bygdemøllene. Stortinget vedtok enstemmig en sådan anmodning. Spursmålet er også tatt op av de militære autoriteter med henblikk på landsdelens forsvar — og med forslag til lagringsordning.

Jeg skal komme med følgende redegjørelse og forslag:

Omsetningen av melvarer foregår i Nord-Norge som ellers i landet ved handlende og bakere. Disse holder lagre avpasset efter konjunktorene og forholdene for øvrig. Ved siden herav har Statens Kornforretning i de tre nordlige fylker holdt i alt 11 reservelagre av mel. Denne ordning har gjennom de snart 8 år Kornforretningen har virket og tidligere under det midlertidige monopol vist sig helt ut hensiktssvarende. Der har gjennom den hele tid aldri vært melmangel efter rasjoneeringens ophevelse i 1919. Forsåvidt ikke andre hensyn spiller inn, kan der derfor ikke sees nogen grunn til endring i den bestående ordning.

Nord-Norge er imidlertid kommunikasjonsmessig vanskeligere stillet enn det øvrige land og dette har ganske naturlig hos befolkningen skapt engstelse for at tilførselene i

krigstilfelle skulde bli vanskeliggjort eller helt avbrutt med hungersnød til følge. De militære autoriteters syn på saken faller sammen med befolkningens — så meget mer som man efter disse autoriteters mening ikke kan se bort fra — eller rettere sagt nærmest må regne med — at våre nordligste landsdeler i tilfelle av en ny europeisk krig kan bli trukket inn som krigsteater og at det under disse forhold har stor betydning at landsdelens kornforsyning er godt sikret — bedre enn man under normale forhold vilde finne nødvendig.

Fra enkelte hold har man ment at landsdelens forsyning vilde kunne skje ved anlegg av en moderne handelsmølle med silo i Nordland eller Troms fylke — der har vært nevnt Bodø, Narvik, Balsfjorden og flere steder. Jeg må bestemt advare mot et sådant anlegg. Det kan ikke skjønnes at en mølle på et eller annet av disse steder kommunikasjons- og dermed forsyningsmessig betyr noget vesentlig utover møllens nærmeste omegn. Melet må fraktes fra denne mølle som fra de andre pr. skib og avstandene vil fremdeles være mer enn lange nok til å skape vanskeligheter av den art man regner med muligheten av. Det har i denne forbindelse også vært fremholdt hensynet til Nord-Norges næringsliv. En statsmølle skulde bety økede arbeidsmuligheter. Dette syn beror vel på ubekjentskap med den arbeidsstyrke en moderne handelsmølle behøver. Det blir neppe for en mølle tilstrekkelig for landsdelen og liggende ved kaianlegg tale om mer enn 40—50 mann. Dertil kommer at det for storpartens vedkommende må være faglærte folk. De må importeres sønnenfra — iallfall til en begynnelse. Da landet allerede på forhånd har mer enn tilstrekkelig møllekapasitet — alle kornslag tatt over ett — vil anlegg av en ny mølle bety minsket arbeid og derved dyrere maling pr. enhet såvel ved den nye som ved de gamle møller. Av disse siste vil igjen statens mølle — Vaksdal — hvis overskudd går i statskassen, være den som rammes hardest. Da disse vanskeligheter for møllene i tilfelle jo vil være foranlediget ved et inngrep fra Statens side, vil rettferdighets-hensyn tilsi at malingsprisene forhøies tilstrekkelig til å kompensere tapet, hvilket igjen vil bety dyrere mel for forbrukerne. Jeg mener det hele vil komme til å stå i direkte strid med kornlovens hensikt på dette område

Om lagring av korn og mel i Nord-Norge

— den å skaffe folk billigst mulig brød. Og landsdelens forsyning for krigstilfelle kan etter min mening skje så langt mer effektivt på annen og billigere måte — hvilket jeg skal komme nærmere inn på nedenfor.

Jeg kan under disse forhold neppe tenke mig muligheten av at Stortinget vil beslutte sig for et slikt mølleanlegg. Jeg har derfor ansett det unødig på sakens nuværende standpunkt å fremlegge omkostningsoverslag for et mølleanlegg — så meget mer som beliggenhet og flere andre forhold her vil spille inn. Skulde Stortinget imidlertid virkelig tenke sig anlegg av en mølle på nærmere angitt sted — og ønske detaljert overslag, vil sådant bli skaffet etter undersøkelse av forholdene på det opgitte sted og da også med detaljert påvisning av de fordyrelser et sådant anlegg vil bety for melet. Rent skjønsmessig vil jeg si at et for forholdene tilstrekkelig stort anlegg med tilsvarende silo, funksjonærboliger etc. neppe lar sig skaffe under 3 å 4 millioner kroner — et beløp som utvilsomt vil kunne gjøre mer nytte ved andre tiltak i Nord-Norge — eksempelvis forsering av veibyggingen, som jo også forsvarsmessig betyr meget. Jeg gjentar: landsdelens sikring for krigstilfelle kan skje mer effektivt og uhyre meget billigere på annen måte. Av disse hensyn behøves altså ingen handelsmølle — og da å ofre millioner på å skaffe arbeid innen distriktet for 40—50 nye arbeidere og funksjonærer med betydelig skade for allerede bestående samfunnsverdier eller fordyrelse av brødet til følge, vilde vel være hensiktsløst.

Fra militært hold har vært krevet anlegg av 3 — tre — handelsmøller — en i Troms og to i Finnmark fylke. Jeg bare nevner dette med tilføielse av at et slikt forslag må bero på at man ikke har gjort sig klart hvad man forstår ved en handelsmølle.

Hvad bør da gjøres?

Statens Kornforretning har til støtte for arbeidet med Nord-Norges forsyning nedsatt en aksjonskomité bestående av en av våre lagerbestyrere i hvert av de tre nordlige fylker, representanter for de interesserte dampskibsselskaper og møller og for Kornforretningens administrasjon. Arbeidsplanen går i korte trekk ut på:

Der ordnes på forhånd med en rekke underlagre som i givet tilfelle får sig oversendt de på reservelagrene liggende beholdninger, mens der samtidig fra møllene på Vestlandet og i Trøndelag tilsendes tilstrekkelige forsyninger til reservelagrene. Det er meningen at denne fordeling og ekstraforsyning av lagrene finner sted øieblikkelig Kornforretningen fra dertil autorisert hold får beskjed om at øieblikket til sådant skritt er inne. Møller og dampskibsselskaper skal ha sine planer for forsendelsene ferdig på forhånd. Man regner med at reservelagrene på denne måte vil ha fått full ny forsyning 7 å 10 dager etter varsel, hvorved distriktenes reserveforsyning med mel vil være øket med minst 5 000 tonn. Med det antall underlagre vi har fått oss foreslått for Finnmark fylke, vil der i fylket i tilfelle bli mel å få fra ca. 40 statslagre. For Troms dreier det sig om et lignende tall. For Nordland er saken ennu under forberedelse, men man vil snart nå til et resultat.

Det kan innvendes mot denne eftersending at forbindelsen kan avbrytes så melet ikke kommer frem. Hertil er å bemerke at en

krigssituasjon vel neppe kommer mer som lyn fra klar himmel enn at de autoriteter som følger med her vil kunne gi tilstrekkelig varsel og dernest at en total avbrytelse av trafikken vel ikke lar sig etablere momentant.

Jeg skal selvsagt ikke innlate mig på å diskutere militære problemer i forbindelse med denne sak, men vil få lov å nevne at et overfall på Nord-Norge vel neppe vil finne sted uten at andre makter blander sig i striden — at vår kyst er lang og vanskelig, så en effektiv blokade vil kreve en uforholdsmessig anvendelse av materiell fra en angriperes side og at en hel avbrytelse av trafikken vel vil bli meget vanskelig hvis man planmessig foretar en pulverisering av forsendelsene ved hjelp av små motorfartøier som kan holde sig under kysten.

Allerede i januar lot Kornforretningen tilføre reservelagrene 2 000 tonn over den tidligere standard på 2 500 tonn. I alt ligger der i øieblikket på reservelagrene 4 500 tonn. Dette kvantum har lagerholderne ordre til å påse overholdt. Herav ligger i Finnmark fylke 1 100 tonn og i det av 6. divisjon kalte Troms-område — Nordland fylke fra Bodø og nordover samt Troms fylke — 2 850 tonn. Resten på våre to reservelagre i Nordland fylke sønnenfor Bodø. Så snart vår aksjonskomités behandling av detaljene for en videre lagring er ferdig, vil der i Finnmark bli lagret ytterligere 2 000 tonn mel og i Tromsområdet 3 150 tonn mel. Dette vil være ordnet senere i løpet av et par måneder. Sammen med de av divisjonsintendanten beregnede beholdninger hos kjøpmennene — for Finnmark 400 tonn og for Tromsområdet 1 000 tonn — som vel kan stemme, vil der da være til stede i Finnmark 3 500 tonn og i Tromsområdet 7 000 tonn mel.

Finnmark fylke.

Det vanlige melforbruk er i Finnmark fylke 140 kg. pr. hode pr. år. Divisjons- og generalintendanten er enige om at kvantumet i krisetider settes til 120 kg. Man vil ikke gå lavere på grunn av den ringe tilgang forresten i dette fylke på kullhydratrike næringsmidler. Den lagrede beholdning vil da efter divisjonsintendantens beregning av folketallet rekke i 7 måneder (50 000 innbyggere å 120 kg). Hertil kommer da den før nevnte il-avskibning fra møllene ved varsel fra departement eller bemyndiget instans. Denne er tenkt satt til minst 1 500 tonn og vil — under forutsetning av riktig fremkomst — sikre beholdningene for ytterligere 3 måneders forbruk, således at der da vil ligge mel for 10 måneder i Finnmark. Regulært vil der altså fra våren av ligge 7 måneders forbruk lagret i Finnmark, og det er forutsetningen at denne beholdning for fremtiden vil bli holdt konstant.

De militære myndigheter holder på ett års forbruk. Jeg kan ikke forstå det skulde være nødvendig å gå så langt, all den stund 6. divisjon uttaler at:

«en virkelig avsperring sjelden vil bli av særlig lang varighet men at forbindelsen kan være usikker og besværlig både 2 og 4 måneder.»

At det da ikke skulde kunne lykkes å skaffe nye tilførsler i løpet av 7 måneder synes lite sannsynlig. Den begrunnelse jeg har sett fra militært hold for nødvendigheten av et helt års forsyning, nemlig at:

Om lagring av korn og mel i Nord-Norge

«Divisjonen tror at det i en periode med rasjonering og kornknapphet vil vise sig å gå tregt med å overføre beholdninger fra Sør-Norge i tide. Det er å frykte at Nord-Norge ofte må tære på sine beholdninger inntil en overføring ikke lenger kan oppsettes»,

er av en sådan natur at den vel ikke behøver diskuteres. Det er vel ikke nødvendig å basere lagringsmengden på den antagelse at autoritetene sydpå i givet tilfelle vil forsømme sine plikter.

I forbindelse med lagringen er det min mening å foreslå en mild form for rasjonering for å undgå storm på lagrene straks ved krisens begynnelse. Jeg mener der på forhånd bør deponeres kort på tilstrekkelig mange steder, hos lensmann, ordfører, prest eller andre — kort som må hentes der og blir utfylt med navn og antall personer å forsørge og som gir vedkommende rett til å kjøpe inntil 2 måneders forbruk beregnet etter 10 kg pr. måned pr. hode. De handlende varsles pr. kringkasting og på annen måte om at mel kun skal selges mot levering av sådant kort. Jeg er opmerksom på at denne «rasjonering» kan komme til å halte. Den bygger jo kun på de handlendes lojalitet. Men for Finnmarks vedkommende, hvor den alt overveiende forsyning vil komme til å foregå fra statslagre, vil den kunne bli ganske effektiv — i hvert fall virke tilstrekkelig bremsende inntil man får ordnet med fullt rasjoneringsapparat, om sådant skulde bli nødvendig. En lignende ordning avpasset etter forholdene bør etableres også for de øvrige landsdeler.

T r o m s o m r å d e t.

Den del av Nordland fylke som ligger sønnenfor Bodø har såvidt trygg såvel vei som skibsforbindelse at tilførselene må ansees sikret. De militære autoriteter er av samme mening. Kornforretningen har for øvrig to reservelagre i denne del av fylket — Brønnøysund og Sandnessjøen.

Resten av Nordland samt Troms fylke behandles av militærautoritetene under ett under betegnelsen Tromsområdet. Det samme vil bli gjort her. Divisjonsintendanten beregner den folkemengde som kommer inn under Tromsområdet til ca. 150 000. Han beregner melforbruket, som normalt for dette strøk er 120 kg pr. hode pr. år, til 80 kg under en krisesituasjon — idet hensyn tas til at der dyrkes meget poteter og litt bygg. På grunnlag herav beregner han forbruket pr. år under krise til ca. 12 000 tonn.

Generalintendanten mener at det ikke bør regnes med mindre enn 100 kg pr. innbygger. Det vil i så fall øke forbruket til 15 000 tonn pr. år.

På grunnlag av de foreliggende forhold og uttalelser fra flere hold som må forutsettes å kunne bedømme de mulige vanskeligheter, må man vel kunne gå ut fra at Tromsområdet forsyningsmessig står adskillig gunstigere enn Finnmark. Forsyningslinjen er ikke så lang — av strekninger hvor en forsyningsmåte basert på småfartøier som kan følge kysten, kan tenkes vanskeliggjort, har man såvidt jeg har forstått bare én — utenfor Folla — og helt uten midler til å passe på her er eller blir man vel ikke. Dertil kommer jernbaneforbindelsen med Sverige til Narvik. Som den hele situasjon ved en mulig krig nu

synes å fortone sig, bør man vel også kunne regne med denne bane som en hjelpefaktor for forsyningen. Fra Narvik har man et bra veinett gjennom hele Troms innland.

Divisjonsintendanten beregner beholdningene hos kjøpmenn i Tromsområdet til ca. 1 000 tonn. På statslagrene fra og med Bodø til og med Tromsø ligger nu 2 850 tonn — i alt 3 850 tonn. Disse beholdninger vil altså i løpet av et par måneder bli øket med 3 150 tonn, således at der i Tromsområdet da vil være til stede 7 000 tonn mel. Dette kvantum vil bli holdt der konstant. På grunnlag av divisjonsintendantens beregninger av folketall og behov vil dette strekke til 7 måneder. (150 000 innbyggere å 80 kg pr. hode pr. år). I betraktning av hvad før er fremholdt om Kornforretningens aksjonsplan, hvorefter på gitt signal ytterligere ca. 3 000 tonn vil ha nådd reservelagrene i dette distrikt på 7 å 8 dager, hvorved forsyningen vil være sikret ytterligere 2 å 3 måneder — og videre i betraktning av den kortere og tryggere forsyningslinje vi her har å regne med — og også som videre mulig forsyningsvei Narvikbanen — skulde det synes unødig å gå til større beholdninger.

Som det vil fremgå av foranstående vil Finnmark fylke fra våren av være forhåndssikret beholdninger for ca. 7 måneder. Ca. 8 å 10 dager etter gitt varsel vil melbeholdningene være øket ytterligere minst 1 500 tonn og fylket sikret ca. 10 måneder.

Tromsområdet vil være forhåndssikret ca. 7 måneder. Ca. 7 å 8 dager etter gitt signal vil melbeholdningene være øket med ca. 3 000 tonn og området sikret i ca. 10 måneder.

Her er for Tromsområdet gått ut fra divisjonsintendantens beregning, idet han må forutsettes å være mest lokalkjent. Generalintendanten anslår behovet til 3 000 tonn mer. For Finnmark er der enighet mellom general- og divisjonsintendant.

Som det vil fremgå av ovenstående vil melet i krisetilfelle bli fordelt på et stort antall for befolkningen lett tilgjengelige lagre. Alle rede den lagring som nu i løpet av et par måneder vil bli ordnet vil medføre at også de faste beholdninger vil bli fordelt på et større antall lagre. Jeg vil anta at denne spredte lagringsmåte også vil falle sammen med de militære hensyn, men der vil selvsagt her være anledning for de militære autoriteter til å fremholde visse steder som særlig ønskelige for lagring. Så fremt disse steder faller helt utenfor Kornforretningens planer og dertil medfører særlige omkostninger, må forsvarsvesenet bære ekstraomkostningene. Men for øvrig vil omkostningene ved hele den lagring Kornforretningen etter denne plan akter å gå til kunne bæres av Kornforretningen.

Når der nu blir lagt faste lagre der oppe for 7 måneders forbruk etter kriseberegning og med ytterligere 3 måneders forbruk avskibet på første varsel — og når de militære autoriteter medgir at man ikke skulde behøve å regne med avbrytelse av forbindelsen for mer enn en kortere tid — burde man vel kunne gå ut fra å være på den trygge side uten ytterligere skritt. Skulde man — som i 1917 — oppleve at all tilførsel til landet stoppet ved at eksportlandene kom med i krigen, vilde Nord-Norge med den her skisserte lagringsordning utvilsomt være den del av landet som i almindelighet var best gardert. Såfremt

Om lagring av korn og mel i Nord-Norge

imidlertid Stortinget på dette punkt slutter sig til militærautoritetenes forlangende om beholdninger for ett år, skal Kornforretningen straks ta skritt til en sådan utvidet lagring. Vi er på det rene med at rum kan skaffes og der kan ordnes med rulleringen på en slik måte at melet ikke tar skade. Men selvsagt betyr en slik utvidet lagring økede omkostninger, som dog med den rulleringsplan vi har under utarbeidelse ikke vil nå op i hvad en lagring av korn i disse distrikter vilde medføre.

Den her fremlagte plan for Nord-Norges forsyning vil by den største effektivitet, idet man alltid vil ha beholdningene i form av ferdig mel. Den vil ikke gripe forstyrrende inn i de bestående forhold for øvrig og den vil bli den ubetinget billigste.

Jeg vil atter igjen understreke at et handelsmølleanlegg ikke vil tjene den sak det her i første rekke gjelder: Nord-Norges forsyning i krisetilfelle. Man må forstå at ved et eventuelt anlegg av mølle vil kornbeholdningen måtte konsentreres om møllen, mens der efter Kornforretningens forslag vil bli et stort antall bekvemt og spredtliggende melagre. Et handelsmølleanlegg i Nord-Norge kan utelukkende resultere i forringelse eller ødeleggelse av allerede eksisterende samfunnsverdier og fordyrelse av melet. Det blir en dyr pris å betale for å kunne skaffe en 40—50 mann arbeide — folk som i tilfelle må tas sønnenfra — fra de møller som ikke lenger kan skaffe dem noe å gjøre på grunn av dette helt overflødige mølleanlegg.

Med hensyn til de anlegg som vanlig danner basis for Nord-Norges forsyning er å merke at en ny silo på 12 à 13 tusen tonn nettop er ferdig i Buvika i Sør-Trøndelag og at et lignende nyanlegg vil være ferdig i løpet av året ved Vaksdal. Disse — så vel som de gamle siloer og lagre — vil bli holdt godt forsynt.»

I møte den 2 april 1937 gav Kornrådet denne utredning og plan sin enstemmige tilslutning.

Korndirektørens utredning og plan har vært forelagt Forsvarsdepartementet til uttalelse.

Forsvarsdepartementet har meddelt at det slutter sig til en uttalelse som er innhentet fra Generalintendanten, — datert 20 april — hvilken departementet oversender med skrivelse av 28 april 1937.

Generalintendanten bemerker bl. a. at spørsmålet om Nord-Norges forsyning med korn og mel tidligere har vært behandlet av de militære myndigheter, og disse har foreslått at det bygges 3 handelsmøller i Nord-Norge (1 i Troms og 2 i Finnmark) samt etablering av kornlagre for 1 års behov. I sin siste uttalelse bemerker Generalintendanten at «når handelsmøller var foreslått, var det vesentlig for å ha større lagre av korn med lett adgang til formaling.

Er det mere praktisk og økonomisk å opprette flere faste melagre har General-

intendanten intet å innvende herimot, når bare de samlede beholdninger blir for 1 års behov.»

Forsvarsdepartementets skrivelse av 28 april 1937 med bilag følger som i k k e t r y k t bilag.

Departementet finner at spørsmålet om anlegg av handelsmøller i Nord-Norge bør bortfalle, idet Nord-Norges forsyning med korn og mel efter departementets opfatning mest formålstjenlig kan skje på den måte som Korndirektøren med tilslutning av Kornrådet har foreslått.

Med hensyn til hvor store de faste beholdninger av korn og mel bør være i Nord-Norge, finner departementet at lagringen for Troms-området (Nordland fylke nordenfor Bodø og Troms fylke) bør gjennomføres efter Korndirektørens forslag, med et fast lager av ca. 7 000 tonn, svarende til ca. 7 mdr.s behov og med suppleringsom nødvendig med ca. 3 000 tonn, svarende til ca. 3 mdr.s behov, hvorefter i alt beholdning for ca. 10 mdr.s behov, regnet efter 80 kg. pr. innbygger årlig.

For Finnmark fylkes vedkommende finner departementet at lagringen med hensyn til beholdningenes størrelse bør gjennomføres efter Generalintendantens forslag, med et fast lager av ca. 6 000 tonn, svarende til ca. 1 års behov, regnet efter 120 kg. pr. innbygger årlig. Departementet anser så store beholdninger i Finnmark nødvendig, bl. a. av hensyn til forsyningen av tropper som eventuelt kan bli overført til Finnmark sydfra.

For øvrig slutter departementet sig til den plan for Nord-Norges forsyning med korn og mel som Korndirektøren har fremlagt.

I forbindelse hermed bemerkes at det fra Kornforretningens side er gjort tiltak for å få lagret alt korn solgt til Kornforretningen fra Nordland og Troms fylker til forbruk innen landsdelen. Kornforretningen forhandler med Nordland landbrukssekselskap om en sådan ordning. Mulig blir det også tale om et lager for Troms. Det er hensikten i disse lagre å innstallere tørke og renseri, både av hensyn til lagringen og for å bevare de kornpartier som er skikket til det som stedegent såkorn for landsdelen.

Departementet vil anbefale at en gjenpart av dette foredrag som hemmelig sak blir sendt Stortinget og skal

innstille:

Avtrykk av Landbruksdepartementets foredrag av 7 mai 1937 om lagring av korn og mel i Nord-Norge sendes Stortinget som hemmelig sak.